

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

"Εκαστος άνθρωπος αἰσθάνεται έαυτὸν ὡς ἐν κέντρον ἐντὸς τοῦ όποιου ἀναφαίνονται διάφορα βιώματα, ἵτοι ζωὴ ψυχική, προκαλουμένη ἔσωθεν ἢ ἔξωθεν. Τὰ βιώματα ταῦτα ἀπαρτίζονται ἐν ἀδιάκοπον ρεύματι ἔχουν μεγάλην ποικιλίαν. Ἀρχίζουν ἀπὸ τὰς βιολογικὰς μας ἀνάγκας διὰ νὰ ἐπεκταθοῦν εἰς τὰς ἐντυπώσεις μας ἐκ τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων, τὰς σκέψεις καὶ τὰς ἐκτιμήσεις μας περὶ αὐτῶν, εἰς τὴν ἐπέμβασιν καὶ δρᾶσιν μας ἐν τῷ κόσμῳ.

"Η μελέτη τῶν στοιχείων τούτων ἔχει διττὴν μορφὴν, μίαν εἰς δῆλους κοινήν, ἐμπειρικήν, καὶ μίαν συστηματικήν, ἐπιστημονικήν. Η ἐμπειρική προεπιστημονική σχηματίζεται διὰ τοῦ κοινοῦ νοῦ, κληροδοτεῖται διὰ τῆς παραδόσεως καὶ ἐκφράζεται μὲν ἐννοίᾳς καὶ δρους σύσφετις μέν, ἀλλ' ἀποβαίνοντας κοινὸν κτῆμα. Ἐπὶ παραδείγματι αἱ ἐννοιαὶ τῆς χαρᾶς, τῆς ἀνάγκης, τῆς θλίψεως, τῆς προσοχῆς, τῆς ἐνεργητικότητος εἶναι κατατεθειμέναι εἰς πᾶσαν γλῶσσαν. "Αλλαὶ συνθετώτεραι ψυχολογικαὶ ἐκδηλώσεις ἐκφράζονται διὰ βραχυλόγων ἀποφθεγμάτων καὶ παροιμιῶν, διότι εἰς δῆλους εἶναι ἀπαραίτητος ἡ κατανόησις τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἄλλων καὶ ἡ ρύθμισις τῆς ἴδικῆς των. Η ψυχογνωσία τῶν ἄλλων εἶναι ἡ ἀφετηρία διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ ἑαυτοῦ μας, διότι ἔκαστος ἀντιδιαστέλλων τὰς ξένας ψυχοσυνθέσεις πρὸς τὴν ἴδικήν του λαμβάνει πληρεστέραν γνῶσιν ἑαυτοῦ.

"Η κοινὴ ψυχολογικὴ γλῶσσα ἡ ἐκφράζουσα τὴν παράδοσιν ἀπαρτίζεται ἀπὸ τὰ ἀπατηλὰ «*ídola fori*» τοῦ Βάκωνος, κρυσταλλώματα τῆς κυριαρχίας ποὺ ἀσκοῦν αἱ καθιερωμέναι λέξεις ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. Αἱ ἐκτιμήσεις μάλιστα τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν ἐκφράζονται διὰ τῶν λέξεων τῶν δνομαζουσῶν ὑλικὰς ἴδιότητας καὶ σχέσεις. Η ἀντίληψις ἀποκαλεῖται ταχεῖα ἡ βραδεῖα, ἡ μνήμη εὔρεῖα ἡ στενή, ἡ νόησις ὅδεῖα ἡ ἀμβλεῖα, ἡ φαντασία ὑψηπετής ἡ χαμερπής, δὲ χαρακτήρ κλειστὸς ἡ ἀνοικτός, ἐλαφρὺς ἡ βαρύς. Η ἕκτασις δηλαδή, ἡ *res extensa*, καὶ ἡ ἐν αὐτῇ παρατηρούμένη κίνησις διανείζουν τὴν γλῶσσαν των καὶ εἰς τὴν ψυχικὴν περιοχήν.

"Αλλὰ καὶ ἡ ἐκ τῆς προσωπικῆς πείρας γνῶσις εἶναι ἀτελής, διότι αὕτη πάντοτε εἶναι ἀνάλογος τοῦ ἀτόμου, τὸ διποῖον τὴν σχηματίζει, τοῦ σκοποῦ δι' ὃν τὴν χρησιμοποιεῖ καὶ τοῦ περιβάλλοντος.

ἐκ τοῦ δποίου τὴν ἀρύεται. Ήξημένου βαθμοῦ εἶναι αὕτη εἰς τοὺς λογοτέχνας τόσον τοὺς λυρικούς, δοσον καὶ τοὺς δραματικούς. 'Ο Nohl σημειώνει μάλιστα, δτι εἰς ἔργα τοῦ Shakespeare καὶ τοῦ Dostojewski, ἡ εἰς Δοκίμια, Σκέψεις καὶ Ἀφορισμοὺς τῶν Montaigne, Chamfort, Schopenhauer, Nietzsche καὶ Kierkegaard εὑρίσκομεν περισσοτέραν ψυχογνωσίαν ἀπὸ δοσην εἰς δλα τὰ Ἐγχειρίδια Ψυχολογίας¹. Καὶ ἐδιό δμως δὲν ἔχομεν τι πλήρες. 'Ο σκοπὸς εἶναι καλλιτεχνικὸς καὶ οὐχὶ ἐπιστημονικός. "Εκαστος λογοτέχνης ἔξεικονται συνήθως ψυχικὰς ἐκδηλώσεις ἀτόμων μόνον, οὐχὶ δὲ τοῦ γενικῶς συμβαίγοντος. 'Ως ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ πρόσωπά του εἶναι εἴτε σπουδαῖα καὶ ὑπέροχα, εἴτε ἀνώμαλα καὶ παράδοξα. Τὸ γενικὸν καὶ τὸ κανονικὸν μένει ἐκτὸς τοῦ ἐνδιαφέροντός του.

'Η κατὰ σύστημα μελέτη τῆς ψυχῆς ὑπῆρξεν ἔργον τῆς Φιλοσοφίας. 'Ο Ἡράκλειτος δμολογεῖ, δτι «*ἔδιξήσατο δωδεκάν*», δ δὲ Σωκράτης ἴσκει τὸ «*γνῶθι σαυτὸν*» ὡς θείαν ἐντολήν. 'Ο Πλάτων διέγραψε τὰς βασικὰς ψυχικὰς λειτουργίας, δ δὲ Ἀριστοτέλης ἐδημοσίευσε τὸ πρώτον ἔργον «*Περὶ ψυχῆς*». Τόσον δμως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, δσον καὶ ἐπειτα, μέχρι καὶ τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰώνος ἡ μελέτη τοῦ θέματος στρέφεται περισσότερον πρὸς τὴν μεταφυσικὴν πλευράν του, ποία δηλαδὴ εἶναι ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς καὶ τίς ἡ μετὰ θάνατον τύχη της. 'Ασκεῖται τούτεστιν μία «*Psychologia speculativa*».

Αἱ ἀρχαὶ τοῦ 19ου αἰώνος διαποτισθεῖσαι ἀπὸ τὸ πνεύμα τοῦ Θετικισμοῦ προβάλλουν κατὰ πρώτον, δτι ἔχομεν καὶ ἄλλα ἀπλούστερα πράγματα νὰ ἐρευνήσωμεν ἐκτὸς τῶν μεταφυσικῶν αἰνιγμάτων. Νὰ σπουδάσωμεν τὰ ἐπὶ μέρους ψυχικὰ φαινόμενα. Νὰ γνωρίσωμεν πῶς διεξάγεται ἡ ἀντίληψις, τί εἶναι μνήμη, τί εἶναι φαντασία, πῶς σκεπτόμεθα, τί εἶναι χαρὰ καὶ λύπη, πῶς λαμβάνομεν μίαν ἀπόφασιν καὶ πῶς πράττομεν. 'Η παρατήρησις, ἡ περιγραφή, ἡ ἀνάλυσις τῶν συνθέτων εἰς ἀπλούστερα, ἡ κατάταξις τῶν δμοίων, ἡ ἐρμηνεία τῆς σχέσεως ἔστω καὶ ζευγῶν μόνον φαινομένων ἐθεωρήθη ὡς ἀρκετὸν ιδανικόν, ἀφοῦ ἡδη τὸ αὐτὸν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Φυσικῆς εἶχε τόσα ἐπιτύχει.

'Η Ἐμπειρικὴ αὕτη Ψυχολογία ἐπέτυχε πράγματι εἰς τὸ περιγραφικὸν της ἔργον. Διέστειλε σαφῶς τὰς τρεῖς βασικὰς λειτουργίας, γνῶσιν, συναίσθημα καὶ βούλησιν, καὶ ἀνέλυσε τὰς περιοχάς της. 'Αμφισβητούμενον μόνον ἀφῆκε τὸ θέμα ποία ἐκ τῶν τριῶν ἔχει τὸ προβάδισμα καὶ γεννᾷ τὰς ἄλλας. 'Επροχώρησεν ἀκόμη μαθοδο-

1. Nohl H., Charakter und Schicksal, 4. Aufl. Frankfurt a. M. 1949, σελ. 21.

λογικώς εις τὴν χρῆσιν τοῦ πειράματος. Ἡσκήθη δηλαδὴ εἰς τὴν πρόκλησιν ψυχικῶν φαινομένων πρὸς καλλιτέραν παρατήρησιν καταγραφὴν καὶ μέτρησιν. Ἄλλ' ἐν προκειμένῳ ή δάνειος μέθοδος δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῇ γονίμως πέραν τῆς Ψυχολογίας τῶν αἰσθητηρίων. Τὰ δρυαντα ποὺ ἔδανεισθη δ Wundt ἀπὸ τὴν Φυσιολογίαν ἐγκατεῖλείθησαν συντόμως, ἀνήκοντα πλέον εἰς τὴν Ἰστορίαν τῆς Ψυχολογίας.

Μεγαλυτέραν ἀπίχησιν εὗρον αἱ μέθοδοι μετρήσεως τῆς εύφυΐας λόγῳ τῶν ἐφαρμογῶν, ποὺ θὰ ἡδύναντο νὰ ἔχουν. Ἐκεῖθεν ἐπήγασαν τὰ tests (κριτήρια), ἢτοι τυποποιημένοι τρόποι ἀνιχνεύσεως ψυχικῶν ἐκδηλώσεων, ἐπιτελούμενα εἰς σύγνομον χρόνον, δυνάμενα νὰ ἐφαρμόζωνται εἰς μέγαν ἀριθμὸν ἀτόμων καὶ ἐκφράζοντα ποσοτικῶς τὸ ἀποτέλεσμά των ἐπὶ τῇ βάσει ἑτοίμων κλιμάκων ἐκτιμήσεως. Δι' αὐτῶν ἐξητάσθησαν ἡ ἀσφάλεια καὶ ἡ ἀκρίβεια περὶ τὴν ἐκτέλεσιν κινήσεων, ἡ ἀρτιότης τῶν αἰσθητηρίων, ἡ ταχύτης ἐντυπώσεως καὶ ἀπομνημογεύσεως, ἡ ἔντασις τῆς προσοχῆς, δ βαθμὸς ὑποβολῆς, ἡ καλαισθητικὴ ἀντίληψις, ἡ συνδυαστικὴ ἰκανότης, ἡ πρωτοβουλία.

Ο ἀριθμὸς τῶν tests ηύξανθετο ἀδιαλείπτως καὶ ἡ Ψυχολογία ἐθεωρήθη ὡς χειραφετηθεῖσα τῆς Φιλοσοφίας καὶ γενομένη ἀκριβῆς ἐπιστήμη τῆς δημόσιας καὶ τοῦ τύπου τῶν Βιολογικῶν ἐπιστημῶν μὲ μεθόδους τὴν ἀνάλυσιν, τὴν μέτρησιν καὶ τὴν στατιστικὴν ἐπαγωγήν.

Ο ὑπερβολικὸς ὅμως ἐνθουσιασμὸς διὰ τὰ tests, ἐπηρεάσθη ἀπὸ τὰς ἀπογοητεύσεις ποὺ ἐγέννησαν τὰ συνολικὰ ἀποτελέσματά των, δταν ἐφηρμόσθησαν εἰς τὰς μάζας τὰς ἐπιστρατευθεῖσας ἐν Ἀμερικῇ τὰ Army Mental Tests κατὰ τοὺς δύο παγκοσμίους πολέμους.

Κατὰ τὸν πρῶτον πόλεμον εἶχον ἐξετασθῆ περὶ τὸ ἐν ἐκατομμύριον ἀνδρῶν. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν διαφόρων Ψυχολογικῶν Ἐπιτροπῶν ἔδωσαν πρὸς γενικὴν ἔκπληξιν ὡς συμπέρασμα, δτι τὰ 60% τῶν ἐξετασθέντων εἶχον χαρακτηρισθῆ διανοητικῶς ὡς κάτω τοῦ μετρίου¹. Τὸ ἔξαγδμενον τοῦτο, ὡς ἥτο εύνόητον, ἐκριθῇ ἐσφαλμένον καὶ ἀπεδόθῃ εἰς τὰ εῖδη τῶν tests, ἀτινα ἐφηρμόσθησαν. Ἐκεῖθεν ἐπηκολούθησαν προσπάθειαι ἀναθεωρήσεως τῶν ἐν χρήσει κλιμάκων νοημοσύνης. Ἄλλα καὶ μετ' αὐτὴν ἐνεφανίσθησαν ἀνάλογα δεδομένα. Οὕτω μετὰ τὸν δεύτερον πόλεμον δ τόσον θερμὸς θιασῶτης τῆς Πειραματικῆς μεθόδου, ἄλλα καὶ νηφάλιος ἐκτιμητῆς Γάλλος Ψυχολόγος Piéron, προλογίζων τὴν εἰς τὴν Γαλλικὴν προσαρμογὴν τοῦ test μετρήσεως τῆς νοημοσύνης τῶν Ἀμερικανῶν Terman.

1. Παραβ. Kronfeld A., Lehrbuch der Charakterkunde, Berlin 1932, σελ. 23.

Merrill, ἐκφράζει τὴν ἀπορίαν του, διότι τὸ test τοῦτο φέρει ὡς ἀποτέλεσμα μαζικῶν μετρήσεων εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας περὶ τὸ ἔν ἑκατομμύριον μεγαλοφυῖν»¹

Συγγενῆς τῶν tests μέθοδος εἶναι ἡ δι' ἐρωτηματολογίων. Εἶναι μία ἀπλὴ μορφὴ πειράματος, καθ' ἥν δίδεται ἡ ἀποστέλλεται ταχυδρομικῶς εἰς μέγαν δριθμὸν ἀτόμων ἐν ἔντυπον μὲ ἐρωτήσεις ἐπὶ ψυχολογικῶν ἐκδηλώσεων καὶ ζητεῖται ἀπὸ ἕκαστον νὰ σημειώσῃ τὸ εἰς τὸν ἔσωτόν του συμβαῖνον. Ο τρόπος οὗτος ἐρεύνης ἔλαβε μεγάλην διάδοσιν, διότι ἐθεωρήθη διτὶ ἐξετάζει μέγα πλῆθος ἀτόμων, διστε τὸ συμπέρασμα νὰ ἔχῃ τὴν μορφὴν μεγίστης στατιστικῆς ἀκριβείας. Ἐν προκειμένῳ δημοσίευσης γεννηθεῖται τὸ ἐρωτηματολόγιον τύπου ἀνθρωποι ἀπαντοῦν εἰς ἐρωτήματα περὶ τῆς βαθυτέρας ψυχικῆς των ζωῆς, ἐνῷ ἄλλοι εἴτε δὲν δύνανται, εἴτε δὲν δέχονται τοῦτο, εἰς τρόπον διστε. Η στατιστικῶς συναγομένη παράστασις νὰ εἶναι ἀναληθῆς λόγῳ μονομερείας. Πρόσφατον παράδειγμα εἶναι τὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ Βιολόγου Kinsey, διτὶς μὲ τοιαῦτα ἐρωτηματολόγια ἐνόμισεν, διτὶ ἀνίχνευσε πλήρως τὴν ἀνθρωπίνην γενετήσιον ζωὴν μὲ τὰ εἰς τὰς ἐφημερίδας ἀναγραφέντα ἐξωφρενικὰ συμπεράσματά του.

Η διάλυσις τῆς ψυχῆς εἰς χωριστὰς ἰδιότητας καὶ ἡ κατάτμησις τοῦ προσώπου εἰς λειτουργίας καὶ στοιχεῖα διακρινόμενα ἀλλήλων, ἐκ τῶν ὅποιων νὰ συντίθεται δι ψυχικὸς βίος ἀθροιστικῶς ὅπως συντίθενται ἐκ τῶν ἀπλῶν στοιχείων τῆς Χημείας τὰ ύλικὰ σώματα, δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἐπιβληθῇ. Διαπιστοῦται ἀνὰ πᾶσαν περιπτωσιν, διτὶ ἕκαστον πρόσωπον ἀποτελεῖ δλότητα ἐνιαίαν μὲ τὴν ἴδιαιτερότητά του διαρκῶς παροθύσαν εἰς πᾶσαν ψυχικὴν ἐκδήλωσιν.

Η ἀρχὴ τῆς δλότητος ἀνεγνωρίσθη ὡς διέπουσα πάσας τὰς ψυχικὰς ἐκδηλώσεις, καθὼς ἔδειξεν ἡ μετὰ τὸν θεμελιωτὴν τῆς Πειραματικῆς Ψυχολογίας Wundt γενεὰ τῶν ψυχολόγων, ὅπως οἱ Krueger, Koehler, Spranger καὶ ἄλλοι. Εἴτε εἰς μίαν ἀντίληψιν γραμμῶν καὶ τόνων, εἴτε εἰς ἐν γλωσσικὸν νόημα, εἴτε εἰς ἐν συναίσθημα ἀγάπης ἢ ἀποστροφῆς, εἴτε εἰς μίαν πρᾶξιν προτιμήσεως τὸ δλον εἶναι τι πλέον ἀπὸ τὰ μέρη. Τὰ αὐτὰ μέρη εἰς ἄλλο δλον ἔχουν ἄλλην ὑπόστασιν, διότι διαποτίζονται καὶ χρωματίζονται ἄλλως ἀπὸ αὐτό. Η ἴδιοσυγκρασία, δι τύπος, δ. χαρακτήρ, τὸ εἶδος ἀξιολογήσεως εἶναι δλότητες καὶ οὐχὶ ἀθροίσματα στοιχείων. Ορισμένα

1. Cesselin F., Comment évaluer le niveau intellectuel, Édition Bourrelier, Paris 1950, σελ. 6.

διαφέροντα καὶ δξίαι καταλαμβάνουν κυρίαρχον θέσιν παρ' ἐκάστῳ καὶ καθορίζουν δλας τὰς ἐκδηλώσεις του.

Ἡ ἐνδοσκόπησις (Introspection) ἀνεγγνωρίσθη ἐκ νέου ὡς μέθοδος ἀπαραίτητος διὰ τὴν Ψυχολογίαν. Ἡ σημασία της φαίνεται σαφέστερον εἰς τὴν περιοχὴν τῶν συναισθημάτων. Ταῦτα δὲν εἶναι ἐπακόλουθον καθωρισμένων ἔρεθισμάτων, διότι τὰ αὐτὰ ἔρεθισματα εἰς δλα πρόσωπα γεννοῦν δλα συναισθήματα. Τὰ προσδιοριστικά των αἴτια εἶναι ἐσωτερικά. "Ἐχομεν ἀφοσίωσιν ἢ ἀποστροφὴν πρὸς πρόσωπα ἢ ιδέας, ἔχομεν πράξεις καὶ ἐνεργείας ἀπὸ λόγους ὑποσυνειδήτους ἀθράτους ἐκ πρώτης ὅψεως, τῶν δποίων ἢ ἀντίληψις ἀπιτελεῖται ἐνδοσκοπικῶς. "Οπως οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς δὲν γνωρίζουν ἐπαγγωγικῶς, παρατηροῦντες πολλάς ἐπὶ μέρους περιπτώσεις καὶ ἀνευρίσκοντες τὸ κοινόν, δλα' ἀμέσως καὶ ἐνορατικῶς, οὕτω καὶ οἱ θέλοντες νὰ κατανοήσουν τὴν ψυχικὴν πραγματικότητα.

Προάσκησις δι' ἐνορατικὴν γνῶσιν ἀποκτᾶται διὰ τῆς μελέτης τῆς προσωπικῆς ζωῆς ἀτόμων. Ἡμερολόγια, ἐπιστολαί, αὐτοβιογραφίαι, ἀπομνημονεύματα, ἔξομολογήσεις μεγάλων ἀνδρῶν ἀσκοῦν τὸ ψυχολογικὸν βλέμμα, διότι τὰ πρόσωπα ταῦτα ἔχουν ηύξημένην ἐνορατικὴν δύναμιν αὐτοπαρατηρήσεως.

Ἡ ἐνδοσκόπησις δὲν ἀσκεῖται ἀπὸ πᾶν πρόσωπον μὲ τὴν αὐτὴν εύκολίαν. "Ἐχομεν κατηγορίας δλας προσώπων, τὰ δποία μόνα των δὲν δύνανται νὰ γνωρίσουν τὸ ἐσωτερικόν των. Εἰς αὐτὰ παρέχεται βοήθεια, ὅστε νὰ γίνῃ ψυχανάλυσίς των, νὰ ἀνιχνευθοῦν λανθάνουσαι προδιαθέσεις, κρύφιοι ἐπιθυμίαι, πόθοι ἀνικανοποίητοι καταπιεσθέντες ἀπὸ τὴν συνήθειαν, ἀπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ περιβάλλοντος, ἀπὸ τὰς κρατούσας προλήψεις.

Ἡ ἐνδοσκόπησις εἶναι ἡ ἀποκαλύπτουσα τὴν *"Ατομικὴν Ψυχολογίαν*. Τὸ ἄτομον εἶναι ἐν σύνολον μοναδικῶν συμβάντων, ζῶν ἐν ίδιαιτερον δρᾶμα. Εἰς αὐτὸν ἐνορῶνται ψυχικά φαινόμενα χρωματίζοντα τὸ σύνολον τῆς ζωῆς του. Ἡ Φιλοσοφία τῆς ὑπάρξεως (Existentialismus) ὑποδεικνύει εἰς τὰς ἡμέρας μας τὴν σημασίαν τοῦ παράγοντος τούτου.

Ἡ Ψυχολογία τῶν Στοιχείων ἡ προσανατολισμένη εἰς μόνας τὰς φυσικοχημικὰς μεθόδους ἀνεγγνωρίσθη ὡς ἀνεπαρκής καὶ δι' ἐνα-ἄλλον βασικὸν λόγον. Διότι θεωρεῖ τὸ ἀνθρώπινον ἄτομον ἀπομεμονωμένον καὶ δὲν λαμβάνει ὑπ' ὅψιν τοὺς κοινωνικοὺς παράγοντας τοὺς προσδιορίζοντας πᾶσαν ψυχικὴν ἐκδήλωσιν. Αἱ ἀνώτεραι ψυχή καὶ ἐκδηλώσεις, τὰ ἥθη, τὸ δίκαιον, αἱ θρησκευτικαὶ ἀντιλήψεις, αἱ μορφαὶ καλλιτεχνικῆς ἐκφράσεως, δ τρόπος τοῦ συναισθάνεσθαι, τοῦ ἀκτιμᾶν καὶ τοῦ ἐνεργεῖν ἔξαρτωνται ἀπὸ λόγους κοινωνικούς καὶ

Ιστορικούς. "Έκαστον ψυχολογικόν ἄτομον ἔχει τὰς ρίζας του εἰς τὸν λαόν του. Καθίσταται μεγάλη προσωπικότης καὶ ἔχει ἀξίαν ἀναλόγως τῆς ἀπηχήσεως, τὴν δποίαν εὑρίσκει εἰς τὴν κοινωνίαν, ὅπου ζῇ. Τὸ μεμονωμένον ἄτομον μόνον βιολογικάς ἐκδηλώσεις δύναται νὰ ἐμφανίσῃ. 'Ως ἀνθρώπινον δὲ φέρει καὶ τὰς ἄλλας προδιαθέσεις τὰς χαρακτηριστικάς τοῦ εἶδους του. Ποῖαι δύμας εἶναι αὗται καὶ ποῖοι οἱ τρόποι ἐκδηλώσεώς των ἀποκαλύπτεται διὰ τῆς ἐν κοινωνίᾳ ζωῆς.

'Η ψυχολογικὴ σκέψις πρέπει νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς μιμήσεις καὶ τὰς διαγείσματα ἐκ τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Χημείας. Πρέπει νὰ παύσῃ νὰ ἔξετάζῃ κατὰ προτίμησιν συστήματα φαινομένων εύκόλως ἀπομονούμενα καὶ νὰ παραμελῇ τὰ συνθετώτερα. Νὰ παύσῃ νὰ θεωρῇ τὴν ἀναλυτικὴν μέθοδον καὶ τὴν ποσοτικὴν καταγραφὴν τῶν μεταβολῶν δὲς τὴν μόνην δύδην γνώσεως. Πρέπει νὰ ἔχῃ συνεχῶς πρὸ διφθαλμῶν, δτι ἡ Ψυχολογία εἶναι ἐπιστήμη ἐρευνῶσα κυρίως τὸ πνευματικόν μας στοιχεῖον.

Αἱ μέθοδοι ποσοτικῆς μετρήσεως δύνανται νὰ διαφωτίσουν μόνον ἀπλούστερα καὶ στοιχειωδέστερα φαινόμενα. 'Ως παρατηρεῖ ὁ Carrel «δὲν ἔγγιζουν παρὰ μόνον τὰ πράγματα, τὰ δποῖα εἶναι τοποθετημένα εἰς τὸν χῶρον καὶ τὸν χρόνον. 'Άδυνατοῦν ἐπὶ παραδείγματι νὰ μετρήσουν τὴν ματαιοδοξίαν, τὸ μῆσος, τὴν ἀγάπην, τὴν δραιδητα, τὴν ἀνύψωσιν πρὸς τὸν Θεὸν τῆς εὐσεβοῦς ψυχῆς, τὴν δημιουργίαν τοῦ σοφοῦ καὶ τοῦ καλλιτέχνου »¹.

Εἰς τὸν ἀνθρώπον ἐκεῖνο τὸ δποῖον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μετρηθῇ εἶναι τὸ σπουδαιότερον, τὸ χαρακτηριστικῶς ἀνθρώπινον. 'Η ψυχομετρία ἔφθασεν εἰς θετικὰ ἀποτελέσματα προκειμένου περὶ τῆς λειτουργίας τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων, μᾶς ἔδωσε καλλιτέρους τρόπους ἀπομνημονεύσεως, μᾶς ἐβοήθησεν εἰς τὴν ἔξακριβωσιν ὑπάρξεως τεχνικῶν δεξιοτήτων διὰ τὰ διάφορα ἐπαγγέλματα, μᾶς ἐπληροφόρησε διὰ τὴν πορείαν τῆς κοπώσεως, δὲν ἡδυνήθη δύμας νὰ ἔγγισῃ τὰ συνθετώτερα προβλήματα τῶν σκοπῶν τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἐλατηρίων τῶν πράξεών μας. 'Η θλιψις τῆς μητρός, ἥτις ἔχασε τὸ τέκνον της, ἡ θυσία τῆς ζωῆς τοῦ ἀγωνιζομένου ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἡ ὑπομονὴ τοῦ σοφοῦ τοῦ καταναλώνοντος δλα τὰ ἔτη τῆς ζωῆς του εἰς τὴν ἐρευναν τῆς ἀληθείας, τὸ ἀτεγκτον τοῦ ἡθικοῦ χαρακτῆρος, τὸ ψυχικὸν τραῦμα ἀπὸ ἕνα πικρὸν λόγον εὑρίσκονται πέραν τῶν μεθόδων μετρήσεως καὶ κατανοούνται δι' ἐμβαθύνσεως εἰς τὴν δλὴν ψυχοσύνθεσιν.

1. Carrel A., *L'homme cet inconnu*, Paris 1935, σελ. 45.

‘Ο ισχυρισμός, δτι όρκετη νά μεταχειρισθῇ τις μίαν σειράν ἑτοίμων tests διὰ νά ἀνιχνεύσῃ ἐντὸς δλίγης δρας τὴν δλην προσωπικότητα ἐνδὲ ἀνθρώπου εἶναι πολὺ εὔκολος φιλοσοφία, ή δποία δδηγεῖ εἰς πνευματικήν ριχότητα. ‘Ο ψυχικὸς βίος μόνον συνολικῶς εἶναι δυνατόν νά ἔρμηνευθῇ. Εἶναι ἀνάγκη νά συλληφθῇ ή ἐνότης τοῦ δλου καὶ ή δλληλεξάρτησις τῶν λειτουργιῶν. Τὰ μέρη κατανοούνται μόνον ἐάν ἔξετασθούν ἐν τῇ σχέσει καὶ ἀναφορᾷ τῶν πρὸς τὸ δλον. Δὲν όρκετη ή ἀπλῆ καταγραφή τῶν χαρακτηριστικῶν ἑκάστου ἐπὶ μέρους ψυχικοῦ φαινομένου, τῆς πορείας του καὶ τῶν σωματικῶν του ἐκδηλώσεων. Εἶναι ἀνάγκη νά συλλάβωμεν τὴν δλην δργάνωσιν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἐνιαίαν πορείαν της ἐν τῇ ζωῇ τοῦ προσώπου. Μόνον τότε ή ψυχολογία θὰ γίνῃ προύπόθεσις δλων τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν. Διὰ τὴν ἀνιχνευσιν τοῦ βάθους τῆς ψυχοσυνθέσεως δὲν ὄρκοῦν αἱ μέθοδοι τῆς ψυχοφυσικῆς. ‘Ο ἔρευνῶν τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν πρέπει νά εἶναι εἰς θέσιν νά αἰσθανθῇ δ ὕδιος καλλιτεχνικὴν συγκίνησιν, χαρὰν διὰ τὴν ἐπιτέλεσιν καθήκοντος, θρησκευτικὴν βίωσιν, δύστε κατόπιν διὰ ψυχικῆς μεταθέσεως εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ ἄλλου καὶ ταυτισμοῦ (Einfühlung) νά δυνηθῇ νά κατανοήσῃ τὴν ποιοτικήν διαφοράν τῶν συναισθημάτων καὶ τὰ κίνητρα τῶν πράξεων.

‘Ο σχηματισμὸς τῆς ἐνιαίας ἀντιλήψεως περὶ τῆς ψυχοσυνθέσεῶς μας πρέπει νά γίνεται ἐπὶ γνησίως φιλοσοφικῆς βάσεως. Πλὴν τῶν ἀπηκριβωμένων πορισμάτων αὐτῆς ταύτης τῆς ψυχολογίας δέοντας λαμβάνωνται ύπ’ ὅψιν καὶ νά ἀντιπαραβάλλωνται πρὸς δλληλα τὰ πορίσματα δλων ἐκείνων τῶν ἐπιστημονικῶν κλάδων, οἱ δποίοι δσχιλούνται μὲ τὸν ἀνθρωπὸν. ‘Ο Ribot εἶχεν ἥδη παρατηρήσει, δτι ή ψυχολογία τὰς ρίζας της ἔχει εἰς τὴν Βιολογίαν, τὴν ἀνθησίν της ή ψυχολογία τὰς ρίζας της ἔχει εἰς τὴν Κοινωνιολογίαν. Οἱ ἀνθρωποι ἐν τῇ δμως πραγματοποιεῖ εἰς τὴν Κοινωνιολογίαν. Οἱ ἀνθρωποι ἐν τῇ μετ’ ἀλλήλων συμβιώσει δημιουργοῦν πνευματικὴν ζωήν, τὴν δποίαν δὲν βλέπομεν, δταν ἔξετάζωμεν ἐν ἔκαστον ἄτομον μεμονωμένως, οὕτε δυνάμεθα νά ἀναπαραγάγωμεν κατὰ βούλησιν τὰς ἐκδηλώσεις αὐτῆς ἐντὸς τῶν ψυχολογικῶν ἔργαστηρῶν. Εἶναι ἀδύνατον νά κατανοηθῇ ή διαφορὰ τῆς ψυχοσυνθέσεως τῶν φυλῶν καὶ ἔθνῶν, ή δημιουργία τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης, τῆς γλωσσῆς καὶ τῆς θρησκείας ἔξω τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος.

‘Η Ἰστορία καὶ Φιλοσοφία τοῦ πολιτισμοῦ θὰ θέσῃ ἐνώπιόν μας τὴν δλην πνευματικὴν ζωήν καὶ δημιουργίαν, ήν ἔξεδήλωσεν δ ἀνθρωπος εἰς τὸ παρελθόν καὶ τῆς δποίας ή γνῶσις· διαφωτίζει βασικὰ στοιχεῖα. ’Ἐνῷ δὲν δύναμαι νά παραγάγω εἰς τὸ ψυχολογικὸν ἔργα· στήριον σύνθετα ψυχικὰ φαινόμενα, ἐμφανίζοντα ἔξέλιξιν ἐκτεινομέ-

νην είς χρονικήν περίοδον ύπερβαίνουσαν τὴν ἀτομικήν ζωὴν τοῦ ἐρευνητοῦ, ἔχω ἐν τῷ παρελθόντι ἐμφάνισιν τῶν φαινομένων τούτων μὲ ἔξηκριβωμένην πορείαν καὶ μὲ σαφῆ αἴτια προκαλούμεντα ταῦτα. Αὐτὰ εἶναι τὰ κατ' ἔξοχὴν Ψυχολογικὰ πειράματα.

Τὴν σχέσιν μεταξὺ τῶν βασικῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν καὶ τὴν ἀλληλούφανσίν των εἰς δλότητα διαφωτίζουν ἐπίσης ἄλλου τύπου πειράματα, τὰ δποῖα μᾶς προσφέρει ἡ βαρεῖα μοῖρα τῶν ψυχοπαθῶν. "Οπως κατὰ τὴν διάλυσιν ἐνδές βλαβέντος ὀρολογίου ἀντιλαμβανόμεθα τὸ πλῆθος τῶν μηχανισμῶν, οἱ δποῖοι συναρτῶνται διὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ, τοιουτοτρόπως καὶ ἀπὸ τὴν διαταραχὴν τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν κατὰ τὴν ψυχοπάθειαν καὶ τὸν μεμονωμένον ὑπερτονισμὸν τινῶν ἐξ αὐτῶν διαβλέπομεν τὴν σχέσιν καὶ ἵεραρχίαν τῶν στοιχείων τῆς ψυχοσυνθέσεως. Εἶναι ἐπιστημονικὸν ἀξιώμα, ὅτι, ἵνα γνωρίσω καλῶς ἐν φαινόμενον, πρέπει νὰ δύναμαι νὰ ἀλλοιώνω τοὺς παράγοντας οἵτινες τὸ προκαλοῦν, διὰ νὰ κατανοήσω τὴν σύνθεσίν του. Τοιαῦται ἀκριβῶς ἀλλοιώσεις καὶ παραλλαγαὶ διὰ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα μᾶς παρουσιάζονται μόναι τῶν κατὰ τὰς ψυχικὰς παθήσεις. 'Ο Comte εἶχεν ἥδη παρατηρήσει, ὅτι ἡ ψυχικὴ ἀσθένεια εἶναι ἐν πείραμα, τὸ πλέον λεπτολόγον, ἐγκαθιστάμενον ὑπὸ τόσον σαφῆ μορφήν, δποῖαν δὲν δύναται νὰ μᾶς δώσῃ ἡ πειραματικὴ μέθοδος. Λειτουργικαὶ διαταραχαὶ τῆς ψυχοσυνθέσεως μᾶς εἶναι χρήσιμοι, διότι παρουσιάζουν κατατεμημένον τὸ πολύπλοκον δλον τῆς προσωπικότητος, δπότε δυνάμεθα νὰ ἀνιχνεύσωμεν καλλίτερον τὴν μεμονωμένως ἐμφανιζομένην ἐν ἐπιτάσει λειτουργίαν.

Η συγκριτικὴ Ψυχολογία τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ τῶν Πρωτογόνων θὰ μᾶς παράσχουν ἐπίσης στοιχεῖα πρὸς κατανόησιν τῆς ἔξελίξεως τοῦ σωματοψυχικοῦ μηχανισμοῦ, ἐνῷ ἡ Παιδαγωγικὴ μὲ τὴν πεῖραν της ἐκ τοῦ ἔργου τῆς μορφώσεως τὸ δποῖον ἀσκεῖ, θὰ μᾶς βιηθήσῃ εἰς τὴν διαφώτισιν τοῦ προβλήματος τῆς πλαστικότητος τῶν ἐμφύτων στοιχείων καὶ τοῦ χαρακτῆρος.

Απὸ τὴν οὕτω νοούμενην θεώρησιν τῆς ψυχῆς δὲν ἀποκλείεται ἡ ἀναλύουσα Ψυχολογία ἡ διερευνῶσα τὰς καθ' ἔκαστον ἐκδηλώσεις. Απλῶς γίνεται μία προχώρησις πέραν ταύτης, ἀνάλογος πρὸς ἑκείνην, ἥτις ἔλαβε χώραν κατὰ τὴν ὑπέρβασιν τῆς Φυτολογίας καὶ τῆς Ζωολογίας διὰ τῆς Βιολογίας. Η σύνθεσις δλων τῶν δεδομένων τούτων περὶ ἀνθρώπου δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀπλῆ ἐγκυκλοπαιδεία γνώσεων, ἀλλὰ δημιουργικὴ σύλληψις τοῦ βαθυτέρου ἐνιαίου τῆς ψυχοσυνθέσεως. Πρέπει νὰ εἶναι γνησία φιλοσοφικὴ σύνθεσις περὶ ψυχῆς. Μόνον δι' αὐτῆς ἀποφεύγονται αἱ ἀτελεῖς

γενικεύσεις και οἱ -ισμοὶ¹. Ἐντεθεν ἡ σύνθεσις αὕτη δονομάζεται σήμερον **Φιλοσοφικὴ Ἀνθρωπολογία**.

"Ἄς μή προβληθῇ ἡ ἀντίρρησις, δτι ἡ ἀναλυτικὴ ἐργασία τῶν ἐπὶ μέρους κλάδων δὲν ἔχει προχώρησει ἀρκετά, ὅστε νὰ δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν σύνθεσιν ταύτην. Ἐσωτερικὴ ἀνάγκη πιέζει τὸν ἀνθρωπὸν κατὰ πᾶσαν γενεὰν, νὰ σχηματίζῃ μίαν συνολικὴν εἰκόνα περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, ἕστω καὶ ἐὰν πλεῖσται πτυχαὶ τῆς ύπάρξεως του δὲν ἔχουν ἀκόμη φωτισθῆ. Ἐὰν ἡ γνησία φιλοσοφικὴ διανόησις φαγῇ διστάκτική, ἡ προχειρολογία παραφυλάττει, νὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ εἰς τὸ ἔργον της.

Ἡ ὥπαρξις μιᾶς πλήρους ἀνθρωπογνωσίας, ἡ δποία νὰ μᾶς πληροφορῇ συστηματικῶς περὶ τοῦ δλου περιεχομένου καὶ ἐκδηλώσεων τῆς ἀνθρωπίνης ψυχοσυνθέσεως εἶγαι ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη, τόσον πρακτική, δσον καὶ θεωρητική. Πρακτική μέν, διότι ἡ γνῶσις αὕτη μᾶς εἶναι χρήσιμος εἰς τὸν δαίδαλον τῶν σχέσεων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Θεωρητική δέ, διότι αὕτη εἶναι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν ἔργασίαν πλείστων ἐπιστημονικῶν κλάδων, τῶν δποίων ἡ δλη πορεία καὶ ἐξέλιξις χρωματίζεται καὶ κατευθύνεται ἀπὸ τὴν εἰκόνα τὴν δποίαν θὰ ἔχουν σχηματίσει περὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πολιτική, ἡ κοινωνιολογία, ἡ παιδαγωγική, ἡ θεραπευτικὴ ιατρική, ἡ ιστορία καὶ δλαι ἐν γένει αἱ πνευματικαὶ ἐπιστῆμαι ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὴν ἑκάστοτε γνῶμην περὶ ἀνθρώπου.

Διὰ τοῦ παρόντος ἔργου δὲν ἐπιχειρούμεν τὸ πρῶτον τὴν ἔξικόνισιν τῆς ψυχικῆς ζωῆς. Τοῦτο εἶναι μία αὔξησις ἐνδὲς πυρήνος κατατεθέντος εἰς τὸ πρῶτον ἡμῶν ψυχολογικὸν σύγγραμμα τὸ ἐκδοθὲν τὸ 1940 ὑπὸ τὸν τίτλον «**Ἡ Ψυχοσύνθεσις τοῦ ἀνθρώπου, ἀνάλυσις τῆς προσωπικότητος**». Ἡ παρούσα ἔκδοσις δμως δὲν εἶναι ὀπλῆ ἀνατύπωσις ἑκείνου, ἀλλὰ νέα καταγραφὴ δλοκλήρου τοῦ θέματος περὶ ψυχῆς, μὲ οὐσιώδεις προσθήκας, μὲ εύρυτέρας διασαφήσεις καὶ ἀναδιαρθρώσεις τοῦ περιεχομένου. Ἰδιᾳ ἐτογίσθη σαφέστερον ἡ περὶ ψυχικῆς ἐνεργείας ἀντίληψις, ἵνα φανῇ περισσότερον ἀνάγλυφος ἡ ζέα τοῦ προσώπου ὡς δλότητος μοναδικῆς καὶ ίδιομόρφου, ἀλλὰ καὶ δημιουργοῦ, ύπευθύνως καὶ αὐτονόμως ἀντιτασσομένης εἰς τοὺς ἐκ τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς τύχης ἀνακύπτοντας παράγοντας καὶ

1. Διὰ τῆς λατινικῆς καταλήξεως -ismus χαρακτηρίζεται εἰς ὅλας τὰς γλώσσας πᾶσα έρμηνευτικὴ ἀρχή, ἡ δποία ἔχει μὲν ἀπόλυτον ισχὺν διὰ μίαν κατηγορίαν φαινομένων, ζητεῖ δμως νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς ἄλλα φαινόμενα διαφόρου τάξεως. Παραδείγματα εἶναι ὁ Evolutionismus, Biologismus, Pantheismus, Behaviorismus.

κατευθυνούσης τούτους. Εἰς τὸ περὶ συνειδήσεως καὶ ὑποσυνειδήτου κεφάλαιον περιελήφθησαν καὶ τὰ δριακὰ προβλήματα τῆς Μεταψυχικῆς καὶ Παραψυχολογίας. "Ολος νέον εἶναι τέλος τὸ κεφάλαιον περὶ Ψυχικῆς 'Υγιεινῆς, δπερ παρέστη ἀνάγκη νὰ ἀναπτυχθῇ ἀπὸ γνησίως ψυχολογικῆς πλευρᾶς, ἵνα ἀποφευχθῶσι παρανοήσεις καὶ ὑπερβολαὶ ἐκ τοῦ κατὰ τὰς ἡμέρας μας ἐπιταθέντος Ψυχιατρισμοῦ.

Πλὴν τῶν διαφορῶν τούτων δομῆς ὑπεβάλομεν εἰς ἔλεγχον τὰς πρὸ 20ετίας γνώμας μας κατὰ ποικίλους τρόπους. 'Ο πρῶτος ἦτο διῆς συγκρίσεως τῶν ἴδεων μας πρὸς τὰ πράγματα καὶ τὴν ζωὴν. 'Εδόθησαν δὲ προνομιακῶς εἰς τὴν γενεάν μας εὐκαιρίαι βιώσεων εἰς ποικιλίαν καὶ διαστάσεις μὴ ὑπαρξάσας προηγουμένως. "Επειτα ἡ ἀσκησίς διδακτικοῦ ἔργου ἐπὶ μακρὰ ἔτη μᾶς παρέσχεν εὐκαιρίας θεωρήσεως τῆς πορείας ζωῆς τῶν ἀνδρουμένων μαθητῶν μας. Εἰς δεύτερος τρόπος ἦτο ἡ προσοχὴ εἰς τὰς κρίσεις περὶ τῆς πρώτης μας συγγραφῆς, αἵτινες μᾶς ἐγνωστοποιήθησαν τόσον παρὰ φιλοσόφων καὶ εἰδικῶν ψυχολόγων, δσων καὶ παρὰ παιδαγωγῶν καὶ ψυχιατρῶν, κληρικῶν καὶ δικαστικῶν, ὡς καὶ ἀνθρώπων τῆς κοινωνικῆς δράσεως. Τρίτος τέλος τρόπος ἦτο διαβασμὸς τῶν θεμάτων τόσον κατὰ τὴν ἀπὸ καθέδρας ἀνάπτυξιν τῶν ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης, δσον καὶ δι' ἐρευνῶν ἐν τοῖς Σπουδαστηρίοις ἐπὶ λεπτομερειακῶν στοιχείων.

Θέματα ἀτινα θὰ ἔξετάσῃ ἡ παρούσα συγγραφὴ εἶναι τὰ ἔξης:

1ον. Τίνες εἶναι αἱ ρίζαι τῆς ψυχικῆς μας ζωῆς καὶ αἱ ἐξ αὐτῶν ἀναφαινόμεναι ἐκδηλώσεις.

2ον. Τίνες λειτουργίαι ὑπηρετοῦσι τὰς ἐκδηλώσεις ταύτας καὶ πῶς ἡ συνείδησις ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικῶς ἀνθρώπινον στοιχεῖον.

3ον. Τί εἶναι προσωπικότης, τίνες παράγοντες τὴν προσδιορίζουν καὶ ποια ἡ πορεία τῆς ζωῆς ταύτης.

4ον. Ποῖαι εἶναι αἱ ψυχικαὶ παραλλαγαὶ τῶν προσώπων καὶ τίνες οἱ τρόποι καθορισμοῦ των.

5ον. Ποῖαι διαταραχαὶ τῆς ψυχικῆς ζωῆς συμβαίνουν καὶ τίνες φροντίδες διασφαλίζουν τὴν ψυχικὴν ὑγείαν.